

KULTURMINNEPLAN for Frosta kommune

DEL 2

Oldtid og helleristninger

ARKIV	NAVN PÅ KULTURMINNET	Gårds/Bruksnummer	SIDETALL
7.8.1	Helleristningene på Evenhus		
7.8.2	Kart registreringer – Kulturminner overalt		
7.8.3	Vikingehavna på Fånes	-	
7.8.4	Steinen i Viktil	28/1 Viktil øvre	
7.8.5	Fallos ved Frøstad	13/1 Frøstad søndre	
7.8.6	Fallos i Grilstad	21/1 Grilstad	
7.8.7	Jernaldergården i Grilstad	21/1 Grilstad	
7.8.8	Bygdeborg ved Lianvannet	50/2 Hogstad lille	
7.8.9.	Helleristninger ved Hellan	64/1 Hellan vestre	
7.8.10	Helleristninger ved Stene	61/1 Stene	
7.8.11	Fallos i Hogstad øvre	83/1 Hogstad øvre	
7.8.12	Naustet på Rygg – et maktsymbol i landskapet	87/2 Rygg vestre	

Her kan du lese mer om oldtid og helleristninger :

FORFATTER	TITTEL	KILDE
-----------	--------	-------

-	Helleristningene på Evenhus	-
Ohlen, Peder	Vikingehavna på Frosta	Frosta før og no 2012
Pettersen, Aina Margrete Heen	En vikingtids husfruegrav fra Nygården, Frosta	Frosta før og no 2014
Pettersen, Aina Margrete Heen	Irske vikingtidsfunn fra en gravhaug på Island Frosta	Frosta før og no 2013
Stamnes, Arne Anderson	Naustet på Rygg	Spor,
Stavseth, Ola	Flintfunn i Yttjer-Stavset	Frosta før og no 2013
Stavseth, Ola	Steinalderfunnene i Hovdal indre	Frosta før og no 2012

HELLERISTNINGENE PÅ EVENHUS

Frosta har alltid vært en viktig møteplass i historien, og det vitner ulike og utallige kulturminner fra ulike tidsperioder om. Sentral beliggenhet i Trondheimsfjorden, godt klima og fruktbar jord gir fremdeles samme muligheter som tidligere årtusener.

Ytterst på Frosta-halvøya, midt i Trondheimsfjorden, ligger Evenhus. I et skogholt rett øst for ungdomshuset Solvang, finner vi seks bergflater med helleristninger fra yngre steinalder/eldre bronsealder, i alt ca. 100 figurer. De tallrike båtfremstillingene på Evenhus har spilt en viktig rolle i forskningen på forhistoriske havgående farkoster i Norden. Det er i alt funnet 8 atskilte lokaliteter her, og noen av de minste feltene er i dag dekt med jord. Hovedfeltene dekkes til i vinterhalvåret for å forebygge tilgroing av mose, løv og annet biologisk materiale.

De fleste sporene fra fortida har hatt en praktisk bakgrunn, men det er ikke sikkert det gjelder bergkunsten i samme grad. Bergkunsten har tradisjonelt vært knytta til jakttradisjoner og jaktritualer. Dagens forskere tolker også bergkunsten mer i sammenheng med et kultsymbol og med religiøs og trosmessig betydning. Trøndelag har den største forekomsten av helleristninger i hele Norge, og i den forbindelse er Evenhus invitert inn i arbeidet med Bergkunstreisen i Trøndelag der formidling og tilrettelegging og opplevelser for besøkende er en hovedmålsetting.

Den eldste formen for bergkunst er skålgroper. Det finnes flere eksemplarer av skålgroper helt inne ved husveggen på Solvang forsamlingshus ved Evenhus. Det er naturlig å anta at flere skålgroper i sin tid ble forsvant ved bygging av Solvang.

På samme måte som de fleste helleristningsfeltene i Norge, ble også Evenhus-feltet oppdaget helt tilfeldig. I mai 1918 ser journalist Johan Vinge noen furer ved ei bergflate på Evenhus. Han undersøker disse nærmere og slår raskt fast at det er en helleristning han ser på. Konservator Theodor Petersen ved Oldsaksamlingen i Trondheim tar turen over fjorden og bekrefter det Vinge har sett. Like etter at det første feltet er påvist, oppdages det neste feltet. Noen meter øst avdekkes det største og mest figurrike feltet, heretter kalt hovedfeltet.

På Evenhus er det risset inn flere dyr, mest kvaler, hjort og elg. Det er vanskelig å bedrive artsbestemmelser på kvaler ut fra helleristninger, men det virker som at niser har vært hovedinspirasjonen. Niser lever fremdeles i Trondheimsfjorden.

Det som kanskje er viktigst med helleristningene på Evenhus, er båtene som er risset inn.

Det er 28 mer eller mindre fullstendige båtfigurer på feltet. Funn av båter ses sjelden i Nord-Europa, og vanligste funn er såkalte stokkebåter - båter som var uthulete eike-, eller furustammer. Det spesielle med Evenhus er at det her er skinnbåter, sannsynligvis behandlet dyreskinn trukket over et skjelett av tre. Dette er spesielt ettersom ristninger av båter er sjeldent før bronsealderen. Det er også uvanlig med båter sammen med kvaler, de to viktigste motiv på Evenhus.

Fra hovedfeltet på Evenhus.

Det er naturligvis hovedfeltet som både er best kjent og mest avbildet i litteraturen fra Evenhus.

Det er en eiendommelig menneskefigur i hovedfeltet. Figuren har rundt hode, store ører og lite utformete armer som bare er en utbuktning av konturlinja på kroppen. Menneskefiguren har heller ikke bein. Det er hugget ei linje med en kløft, muligens en pil, tvers gjennom halsen. Denne er hugget etter selve kroppen ettersom linjen fortsetter ubrutt gjennom konturlinjene på halsen. Dette gir figuren sakral eller rituell betydning. Menneskefiguren inviterer til mange fantasier og fabuleringer om hvorfor den er laget! Kanskje har den en kult-funksjon eller et tidlig religiøst symbol.

Det er vanskelig å datere helleristninger, men sannsynligvis er de eldste ristningene på Evenhus meislet i berget i yngre steinalder (2400-1800 f.Kr.). Den gangen var Evenhus ei øy, synlig fra begge sider av Trondheimsfjorden og trolig et velegnet samlingsted for folk som levde ved og av fjorden. Feltet på Evenhus gir grunn til å anta at det kan ha vært et slags "Steinalderens tingsted". Noe som for øvrig passer fint inn i tingtradisjonen som er på Frosta gjennom Frostatinget.

Helleristningene ligger plassert med god plass til en samling mellom feltene. Evenhus kan ha vært møteplass for forskjellige folkegrupper - både de som levde av fangst og fiske og kanskje også noen jordbrukere. På Skatval er det funnet ristninger som ligner på båtristninger på Evenhus, og det er funn her som viser at det ble holdt husdyr og dyrket korn. Det er ikke usannsynlig med tidlige bønder og begynnende jordbruk på Frosta heller.

Det er vanskelig å slå fast hvordan kulturelle forhold rundt Trondheimsfjorden var i denne perioden, men den gamle bergkunsten gir et enestående innblikk i en den åndelige kulturen og de materielle tilpasningene til fjordlandskapet.

Helleristninger og bergmalerier er eksempel på en del av landets mest særpregete kulturminner som historisk bergkunst.

Figurene er meislet inn i berget ved hjelp av enkle steinredskaper, trolig for rundt 45000 år siden i yngre steinalder. De ble laget i ei tid da menneskene i Trøndelag ennå levde av fiske og fangst i tillegg til sanking av skjell, planter og røtter.

Fangstfolkenes ristninger framstilte ofte store dyr som det krevde stor dristighet og styrke for å fange. Denne formen for helleristninger kalles der for ofte veideristninger.

Det er uvisst hvorfor helleristningene ble laget, og sannsynligvis har det en rekke av ulike årsaksforklaringer. Helleristningene kan være laget som et magisk hjelpemiddel for vellykket fangst, men kan også være markeringer for gode fangstplasser. En form for et førhistoriske kart, hugget inn i berget slik at seinere generasjoner skulle finne tilbake til disse stedene.

Helleristningene både på Evenhus og andre steder, hadde sannsynligvis ikke bare en rein matnyttig funksjon. De spilte trolig også en viktig rolle i jegerfolkenes sosiale og religiøse liv. De kan være nedtegninger av myter og fortellinger rundt de første menneskene som slo seg ned her, og de kan markere hellige steder der spesielle ritualer fant sted, for eksempel i overgangssituasjoner som fra barn til voksen.

Ettersom helleristningene på Evenhus lå sentralt rett i sjøkanten kan de derfor ha vært et møtested for fangstfolk i bygdene rundt store deler av Trondheimsfjorden.

Ei endommelig menneskefigur med lite rundt hode og store ører. Figuren har ikke spesielt utformete bein, og armene markeres bare av konturlinjen på hver side. Gjennom halsen er det hogget en 18 cm lang horisontal linje, kløftet i den ene enden. Denne er hugget etter menneskefiguren.

Fra - G. Gjessing – Nordenfjeldske ristninger og malinger

Helleristningene er automatisk fredet etter Kulturminneloven, og skal tas vare på!

Utsnitt fra Kulturminner overalt

20.11.2018, 08:36:49

Kulturminnepunkt

• Bebyggelse-Infrastruktur

▪ Enkeltminne

• Kirkested

• Arkeologisk minne

1:160,000

0 1.25 2.5 5 mi

0 2 4 8 km

Kartverket, Geovekst og Kommuner - Geodata AS

FROSTA KOMMUNE

REGISTRERING AV KULTURMINNER

Vikingehavna på Fånes

I forbindelse med bygging av havn til fritidsbåter ble et felt med steiner fjerna og brukt i moloen. På våren i 2003 vart det oppdaga trestokker der steinene var fjerna.

Frosta Historielag tok utpå høsten 2003 kontakt med Laboratoriet for radiologisk datering NTNU i Trondheim for å tidsbestemme funnet med en C-14 prøve. Ifølge dateringsrapporten var trevirke i Vikingehavna fra år 1005 til år 1160.

I januar 2004 var det synfaring med arkeologer på Fånestangen. I en kopi fra Riksantikvaren sto det at anlegget muligens var en kassekonstruksjon fylt med stein, en molo eller kai. Det ble også påpekt at anlegget var unikt, bare i middelalderbyer som Oslo, Bergen, Stavanger, Skien, Trondheim og Kaupang ved Larvik var det gjort lignende funn. Det var da 15 synlige elementer i anlegget.

Funnet ble nå publisert i TV og aviser verden rundt den 6. mars 2004. I en nettutgave av Weekend Australian sto en lengre reportasje: Viking harbour remains found.

Det var ingen plasser mellom Ekne og Tautra som hadde brukbar havn. Kanskje de gikk herfra til Frostatinget.

Høvdingen Olav Vigdeild (1200-tallet) og erkebiskop Aslak Bolt (1400-tallet) har nok også brukt denne havna.

Frosta hadde eget skipreide på den tida, men det er uvisst om det lå her. Fylkene lenger inne i fjorden stilte med 25 båter og da har kanskje Fånes vært en sikker møteplass. Arkeologene hevder at havna vart ødelagt i en storm.

Lesetips: Frosta - før og no. 2012.
Vikingehavna, side 65.

**Gn. 19, bn. 1. Fånes nedre
EU89, UTM-sone 32v:
588279 7057668**

Koordinatet er tatt øverst i flomålet og pålerekka går mot ØSØ i 110 graders retning og ca 45 m lang.

August 2020 – Peder Ohlen

VIKINGEHAVNA VED FÅNES

I forbindelse med bygging av molo og havn til fritidsbåter ble et felt med store steiner i fjæra fjerna og brukt i moloen.

Stokkene som jeg hadde sett hadde ikke noe med den nære fortid å gjøre. Var det fra den tid da det var saalhus (vertshus) på Fåneshamn eller Fånes? I erkebiskop Aslak Bolts jordebok står det om dette saalhuset:

Utpå høsten var jeg i kontakt med Laboratoriet for radiologisk datering NTNU i Trondheim om å ta en prøve for og tidsbestemte funnet. Det ville koste over to tusen kroner for en C-14 prøve. Men som student eller medlem av en organisasjon skulle vi få det for 2- 300 kroner.

Rapporten viste at prøven var fra rundt 1000 årsskifte eller litt senere

Jeg ble kontakta av NTNU (Vitenskapsmuseet) om jeg ville være med på den ei synfaring på Fånestangen 31. januar 2004. Marinearkolog Øivind Ødegard fra NTNU, fylkesarkolog Lars Forseth fra Nord Trøndelag fylke

Historielaget fikk etter kort tid kopi av et brev til Riksantikvaren. Her sto det bl. a. at anlegget muligens var en kassekonstruksjon fylt med stein, en molo eller kai. Det ble også påpekt at anlegget var unikt, bare i middelalderbyer som Oslo, Bergen, Stavanger, Skien, Trondheim og Kaupang ved Larvik var det gjort lignende funn. Videre ble det påpekt at ingen kunne forutse at et slikt anlegg skulle finnes i området.

Funnet ble nå publisert i TV og aviser over hele landet den 6. mars 2004. Samme dag var nyheten gått verden rundt. I en nettutgave av "Weekend Austerlialian" sto en lengre korrekt framstilt reportasje om "Viking harbour remains found".

I følge dateringsrapporten var trevirke i Vikingehavna fra år 1005 til år 1160. Det er ikke utenkelig at noen deltakere i slaget på Stiklestad i 1030 rodde ut fra Fåneshavna. Kanskje Stiklestadbonden som frakta like av Olav den Hellige tok en pause på samme sted før han fortsatte til Nidaros? For det er få plasser mellom Verdal og Trondheim som har brukbar havn, det må bli Levanger, Ekne eller Tautra. Og ei god havn hadde de også bruk for de som skulle til Frostating, herfra var det lett veg for deltakerne.

Men vi har en mer sikker bruker av Fåneshavna, Olav Vigdeild. Han hadde høvdingsete på Viktil som ligger om lag 2 km lenger mot sørvest.

Frosta hadde eget skipreide på den tida, grensa gikk mot Ekne og Åsen som kommunegrensa i dag. Skipreide fungerer best der erkebispesete hadde eiendom i en stor gård, hevda Aslak Bolt og det hadde de på Fånes.

De fire fylkene lenger inne i fjorden stilte med 25 båter til sammen og da har Fånes kanskje vært en sikker møteplass før videre ferd.

-merke etter båtdrag på langstokken.

-stokkene velta samme vei i en storm.

Sammendrag av artikkel i «Frosta – før og no» 2012 ved Peder Ohlen

Bilder tatt av Peder Ohlen i forbindelse med oppgravinga:

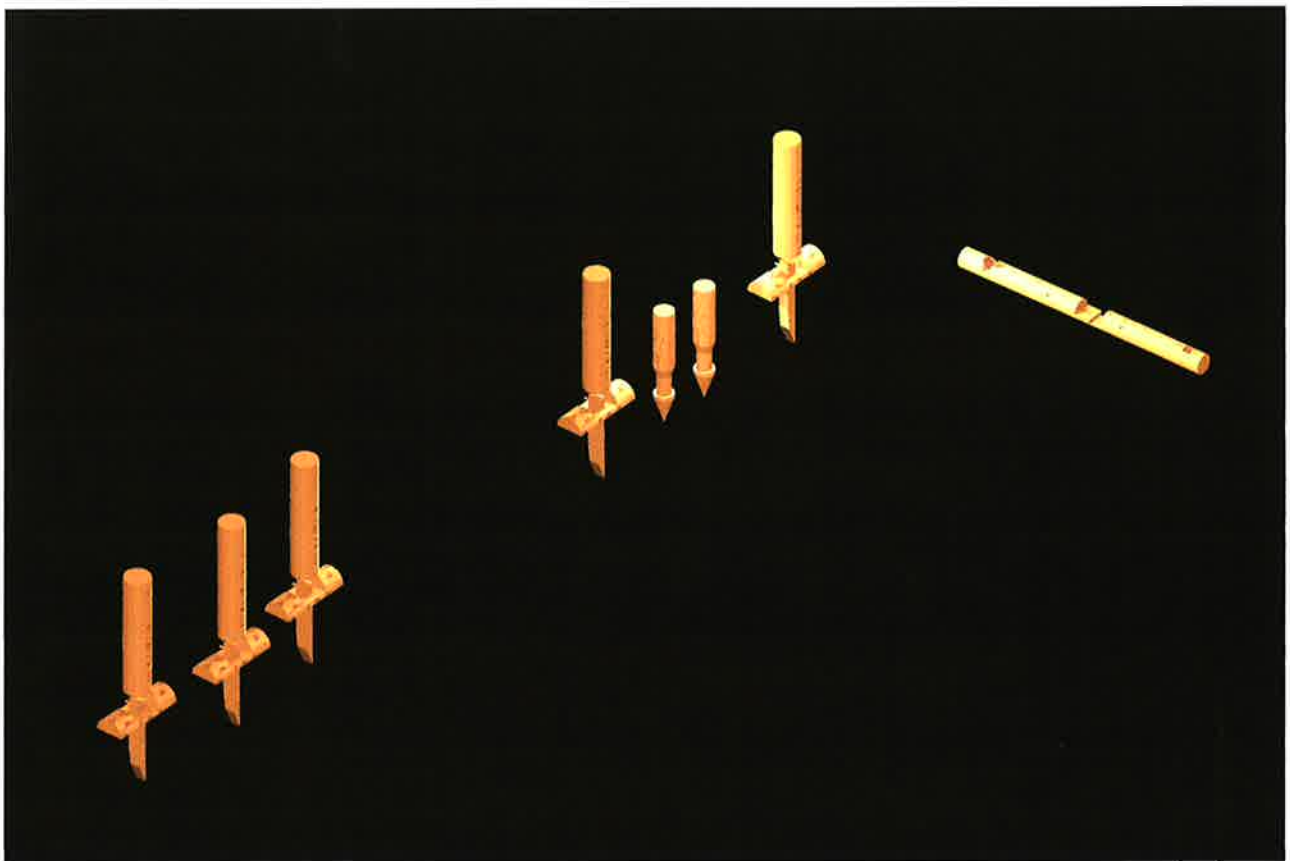
Stolpefot

Stolpe med mothake

Stolpe og fot

Modell av måten stolpene ble satt opp på

Fånestangen, Fånes gnr 19, Frosta

*Funn av havneanlegg fra
1000t?*

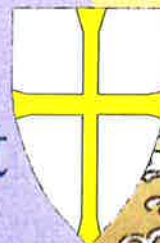
Vedlegg

*Oversendelse av sak etter KML
§8.2 til Riksantikvaren*

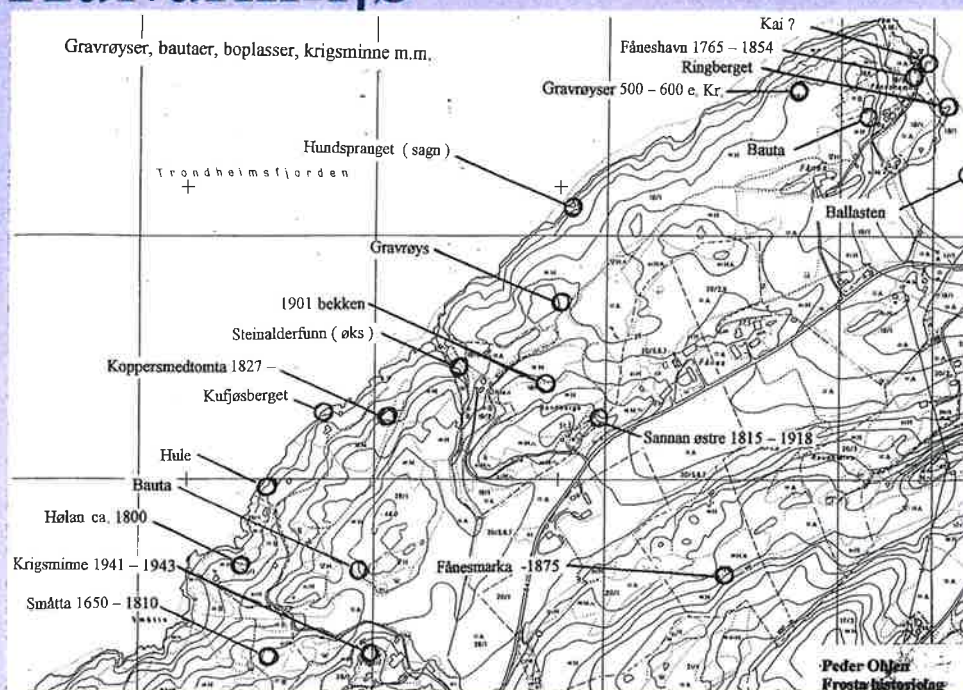
- et ansvar for **FYLKESTINGET**
i Nord-Trøndelag

Flyfoto; fra kystsoneprojektet

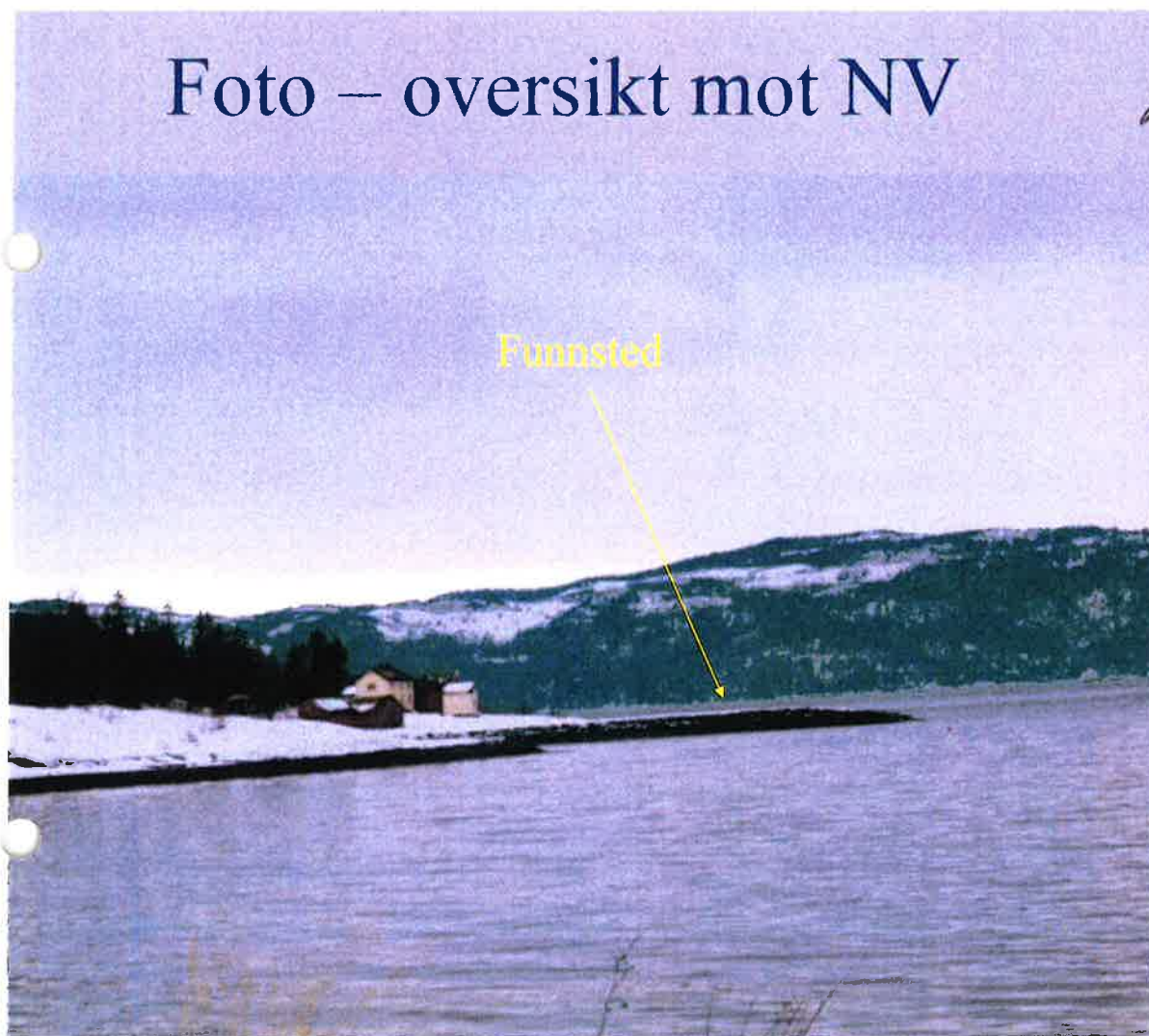

Kulturmiljø

- ▲ Kart laget av Peder Ohlen. Eier av bruket Olen
- ▲ Viser ulike kulturminner i nærområdet

Foto – oversikt mot NV

Fånestangen – bygninger

Oversiktsbilder - strandsonen

Fannestad

➤ Oversikt mot N

Overskuddsmasse fra bearbeiding
av stranda

▲ *Oversikt mot S*

Fånestangen - funnstedet

▲ *Funnstedet; sett mot NØ*

Detaljkart – molo med funnsted

Fånestangen, Frosta, gnr 19/1
funn av havneanlegg AD 1005 - 1160

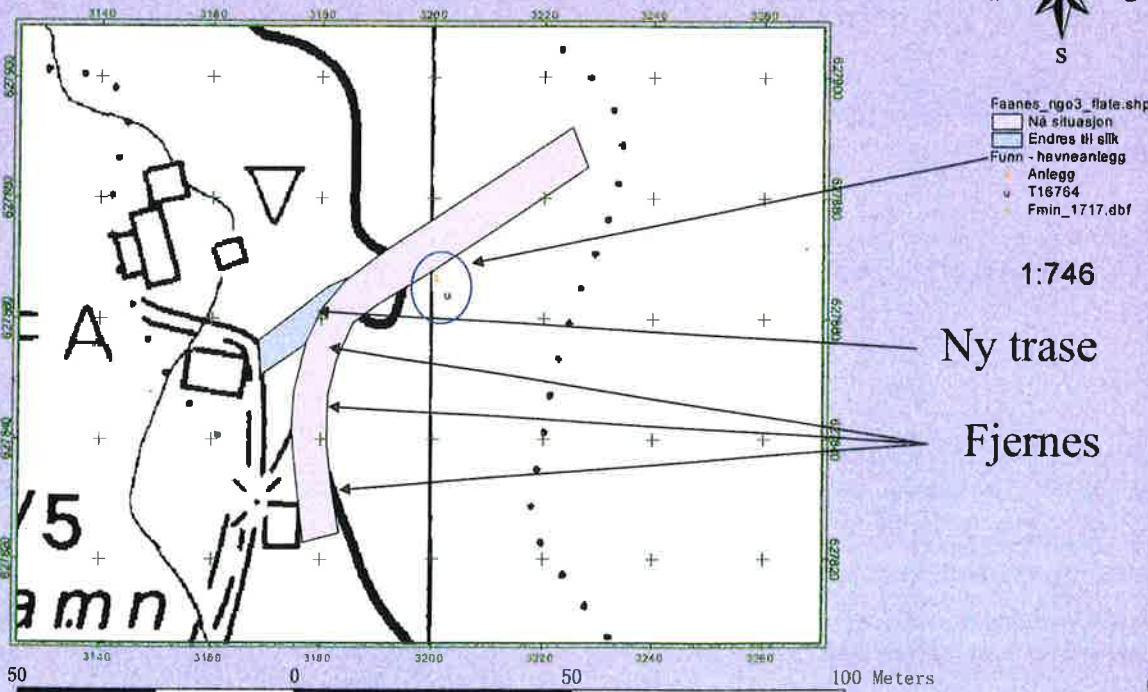
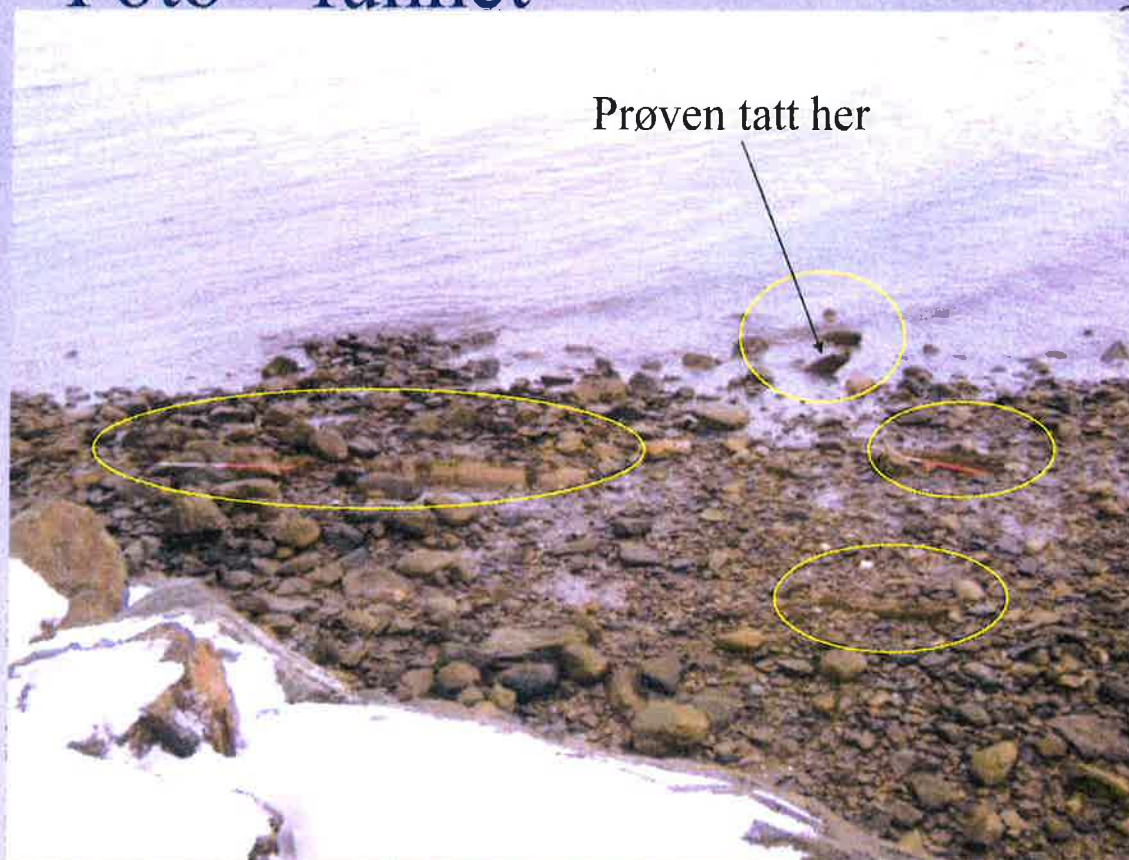

Foto – funnet

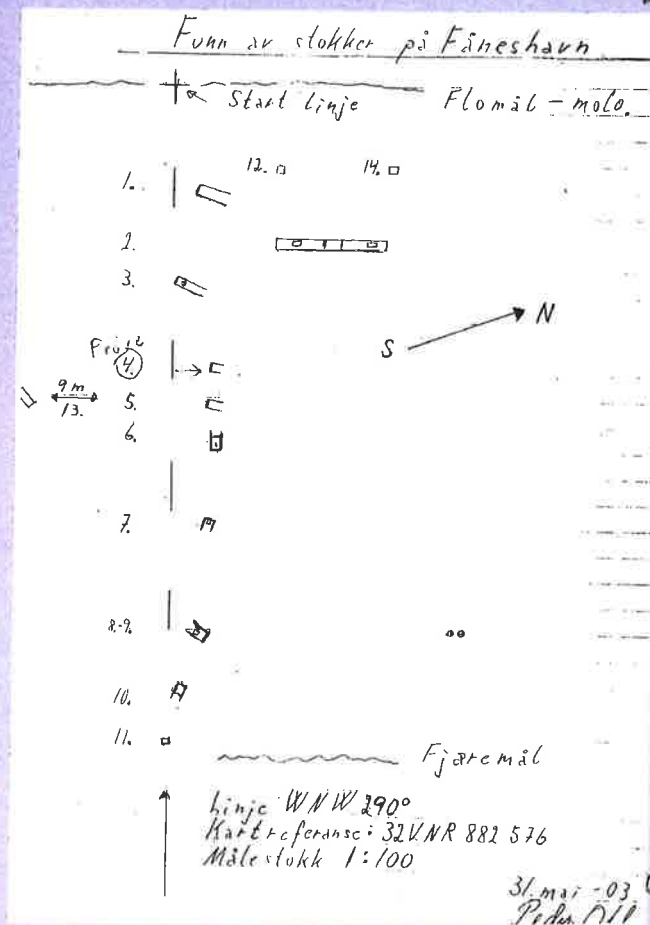

Oppmåling ved Peder Ohlen

Skisse v Peder Ohlen

- Skisse tatt opp av Peder Ohlen 31052003.
- 15 elementer i konstr. Synlige da
- Prøven tatt fra stok nr 4
- Viser rektangulær konstruksjon
- Kan være en steinfylt "kasse"?

Hva ser de etter mon tro...

LABORATORIET FOR RADIOLOGISK DATERING

Adr.: NTNU – Gløshaugen, Sem Sæviandev. 5, 7491 Trondheim
Telefon 73593310 Telefax 73593383

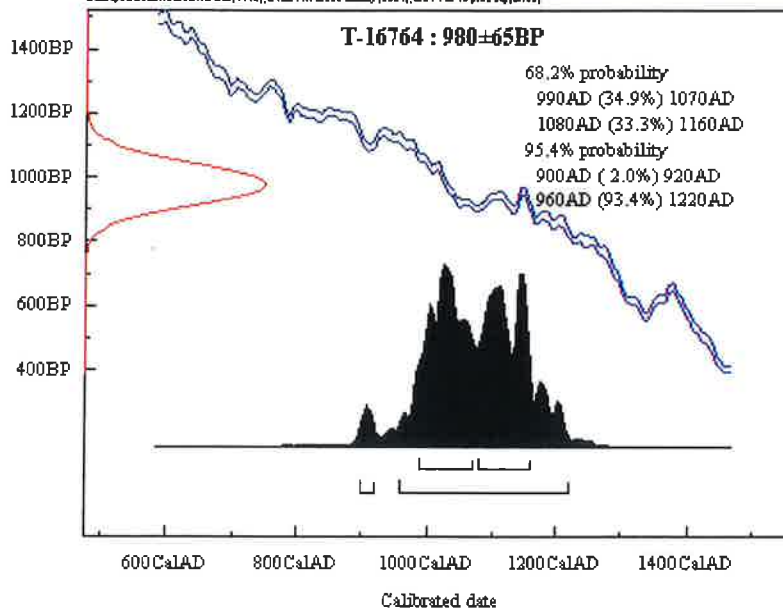
DATERINGSRAPPORT

Oppdragsgiver: Juberg, Bjørn O.
Frosta Historielag
7633 Frosta

OF-3663

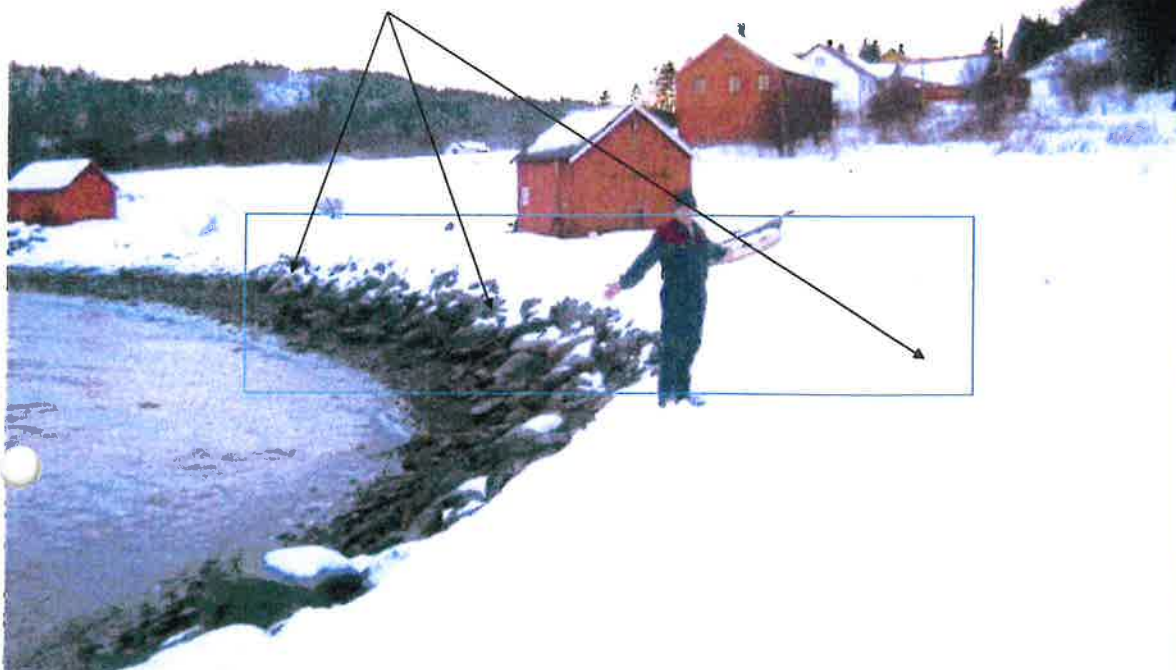
Lab. ref.	Oppdragsvnr ref.	Materiale	Datertid	MC alder for 1950	Kalibrert alder	MC %
T-16764	Fånestangen, Frosta Nord-Trøndelag	Tre	3.8 g	980 ± 65	AD1005-1160	-26.1*

Radiocarbon determination

Her skal moloen endres

*Moloen fjernes bak Einar Østerlie
Bør ikke være et problem dersom man holder
over opprinnelig markoverflate*

Marinarkeologi

Fra dykkingen
03.02.2004

Vitenskapsmuseet
undersøker området
hvor moloen skal
bygges videre ut.
Ingen dramatiske
funn, men noen
ballastrøyser og
flasker ble det

FROSTA KOMMUNE

REGISTRERING AV KULTURMINNER

Steinen i Viktil

Ved Viktilsvegen ned mot Hølan finnes denne store steinen. Den ligger helt utpå kanten av et berg. Det er sansynlig at den vart frakta hit ved siste istid. Det knytter seg et sagn til denne steinen. Det skal være et underjordisk vesen inne i steinen. Det hevdes at ved å sitte oppå den merker en at det er noe inne i steinen hvis den underjordiske rører på seg.

Gn. 28, bn. 1. Viktil øvre

EU89, UTM-sone 32v: 586985 7056496

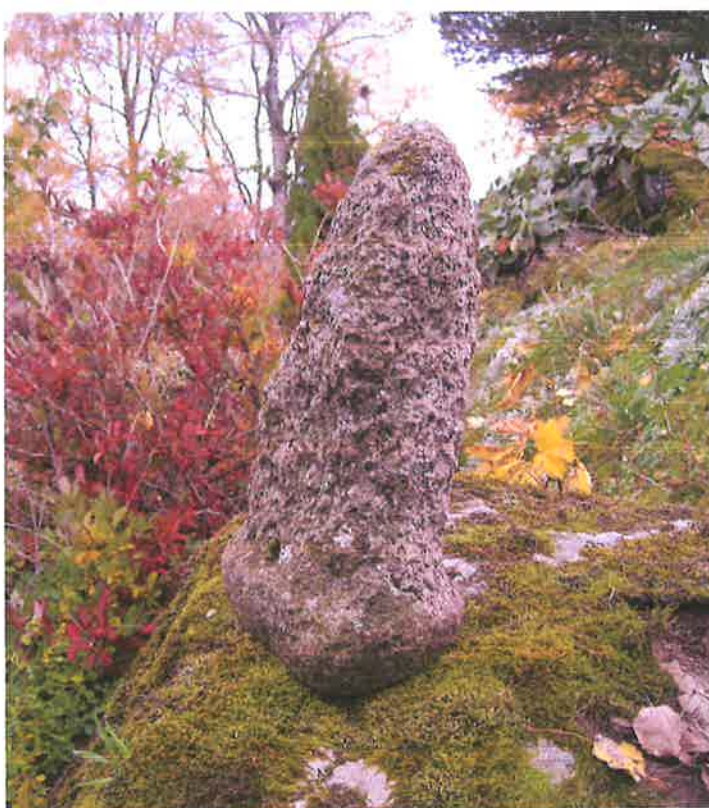
November 2018 – Peder Ohlen

FROSTA KOMMUNE

REGISTRERING AV KULTURMINNER

Fallos ved Frøstad

Navnet Frøystad kommer trolig av gudenavnet Frøy – norrøn gud for fruktbarhet – sønn av Njord og bror av Frøya. Lett omskrevet blir dermed navnet «stedet der en tilba guden for fruktbarhet».

Fallosen står i dag i hagen i Frøstad Søndre, men ble i sin tid funnet i åkeren like øst for der husa står i dag.

Lesetips: Stoff om norrøne guder

Frostaboka bind 5, side 357 --

Gn. 13, bn. 1: Frøstad Søndre

Oktober 2018 – Bjørn Olav Juberg

FROSTA KOMMUNE

REGISTRERING AV KULTURMINNER

Fallos i Grilstad

Litt over 100 meter øst for gården i Grilstad står en fallos. Kanskje denne fallosen har noe med at det har vært en jernaldergård i området. En fallos er et symbol på kraft og fruktbarhet.

Lesetips: Fallos - Wikipedia

Gn. 21, bn. 1. Grilstad

EU89, UTM-sone 32v: 587888 7056271

Oktober 2018 – Peder Ohlen

FROSTA KOMMUNE

REGISTRERING AV KULTURMINNE

Jernaldergården i Grilstad

Tomta der jernaldergården var er i det gjennvokste området. Til venstre sees Viktil søndre.

Rundt 90 meter nord for gården på nordsida av vegen er det rester etter en jernaldergård. Denne boplassen stammer fra eldre jernalder, trolig fra folkevandringstida.

Gn. 21, bn. 1. Grilstad

EU89, UTM-sone 32v: 587729 7056341

September 2018 – Peder Ohlen

FROSTA KOMMUNE

REGISTRERING AV KULTURMINNER

Bygdeborg ved Lianvatnet

Ved Lianvatnet er det påvist ei bygdeborg. Nøyaktig når den ble anlagt vet en ikke, men mest sannsynlig i Folkevandringstida – mellom 400-600 e.Kr. (En regner ikke med at det etter 600 ble anlagt noen borger.

Beliggenheten er god – som et nes ut i vatnet, bratt opp fra vatnet på tre kanter slik at den var enkel å forsvare. Hvem som anla borga vet en heller ikke med sikkerhet, men helst trolig folk med tilknytning til Hojem. Vi vet ingenting om borga noen gang var i bruk.

Lesetips:

Frostaboka bind 3, side 44 –
Wikipedia

Gn. 50, bn. 2: Hogstad lille vestre

September 2018 – Bjørn Olav Juberg

FROSTA KOMMUNE

REGISTRERING AV KULTURMINNER

Helleristning ved Hellan

Foto: Torgunn Østbø i oktober 2006

Arkeolog Arne Andersson Stamnes foretok sommeren/høsten 2006 ei arkeologisk kartlegging av bygda. Han var kjent med at det under utsprenkning i området i Hellan i 1932 var kommet fram helleristninger som ble sendt til Vitenskapsmuseet i Trondheim. Nå ønsket han å undersøke området nærmere ved selvsyn, og fant «nye» ristninger av fire båtfigurer. Ristningene ligger på hele 85-90 meter over havet, og er bare med det noe spesielle. Selve ristningene er også annerledes enn fra andre felt på Frosta all den tid de er mye yngre. Sannsynligvis er båtfigurene fra yngre bronsealder – 1300 f.Kr – 500 f.Kr. Ristningene ved Evenhus og Stene er rundt 1000 år eldre enn de ved Hellan.

Lesetips: Frostaboka bind 3, side 12 –

Gn. 64, bn. 1: Hellan vestre

Bildet til høyre tatt i oktober 2018. Vanskelig å se ristningene.

Oktober 2018 – Bjørn Olav Juberg

FROSTA KOMMUNE

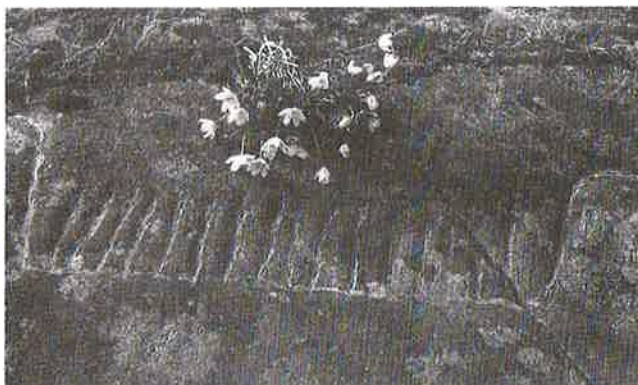
REGISTRERING AV KULTURMINNER

Helleristninger ved Stene

Helleristningene ved Stene gård – på vegen mellom Stene og Ulvik – ble oppdaget i 1876 av bestyreren av Vitenskabsselskabets oldsaksamling, Karl Rygh. Ristningene viser båter i ulike fasonger og stammer fra Bronsealderen – ca 1500 år f.Kr.

Den største ristningen er 60 cm lang og har mange streker mellom for og akterstavn. Dette antyder et stort skip med stort mannskap.

Lesetips:

Frostaboka bind 3, side 26 -

Gn. 61, bn. 1: Stene

EU89, UTM-sone 32v: 591095 7052921

FROSTA KOMMUNE

REGISTRERING AV KULTURMINNER

Fallos i Hogstad Øvre

Fallos symboliserte kraft og fruktbarhet, og beliggenheten for Hogstad gjorde området fruktbart og til et kraftsenter i området. Flere gravhauger i området tyder på det samme.

Fallosen er rundt 25 cm høy, tydelig bearbeidet og knekt, og brukes i dag som pynt i blomsterbed.

Hvor og når den ble oppdaget vet ingen lenger.

Lesetips: Fallos - Wikipedia

Gn. 83, bn. 1: Hogstad Øvre

November 2018 – Bjørn Olav Juberg

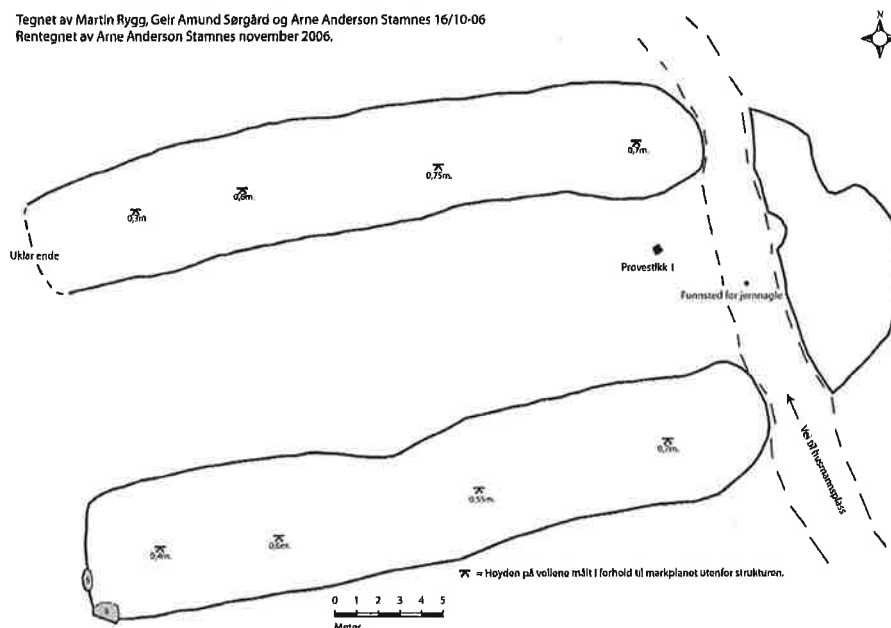

FROSTA KOMMUNE

REGISTRERING AV KULTURMINNER

Naust ved Rygh Vestre

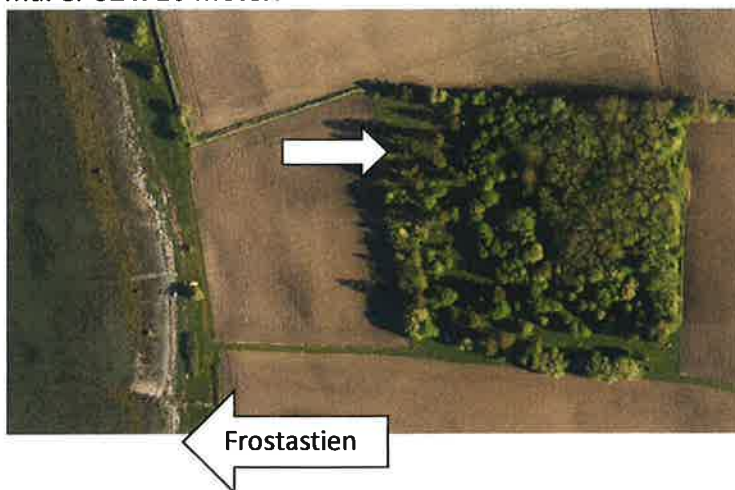
Tegnet av Martin Rygg, Geir Amund Særgård og Arne Anderson Ståmmes 16/10-06
Rentegnet av Arne Anderson Ståmmes november 2006.

I et skogholt ned mot sjøen vest for Rygh Vestre (Gr 87/Bn 2) ligger ei stor og vel bevart nausttuft. Den framstår som to parallelle voller med en svak synlig endevoll. Største ytre mål er 38 x 20,5 meter, mens de største indre mål er 32 x 10 meter.

Nøyaktig alder på nausttuften er vanskelig å si, men ut fra hvor høyt over havet det ligger i dag - åpninga på naustet ligger på 9-9,5 moh – kan en ut fra kunnskap om landhevinga rundt Trondheimsfjorden, fastslå at naustet stammer fra siste del av eldre jernalder – rundt 450-550 e.Kr.

Naustets funksjon vet en lite om; det kunne romme langskip, bli brukt som lager, til vinter-opplag og reparasjoner, til samlingspunkt for mange mennesker.

Lesetips: Frostaboka b 11 s 156 – og Gunneria 81: *Frostatinget i et historisk lys*

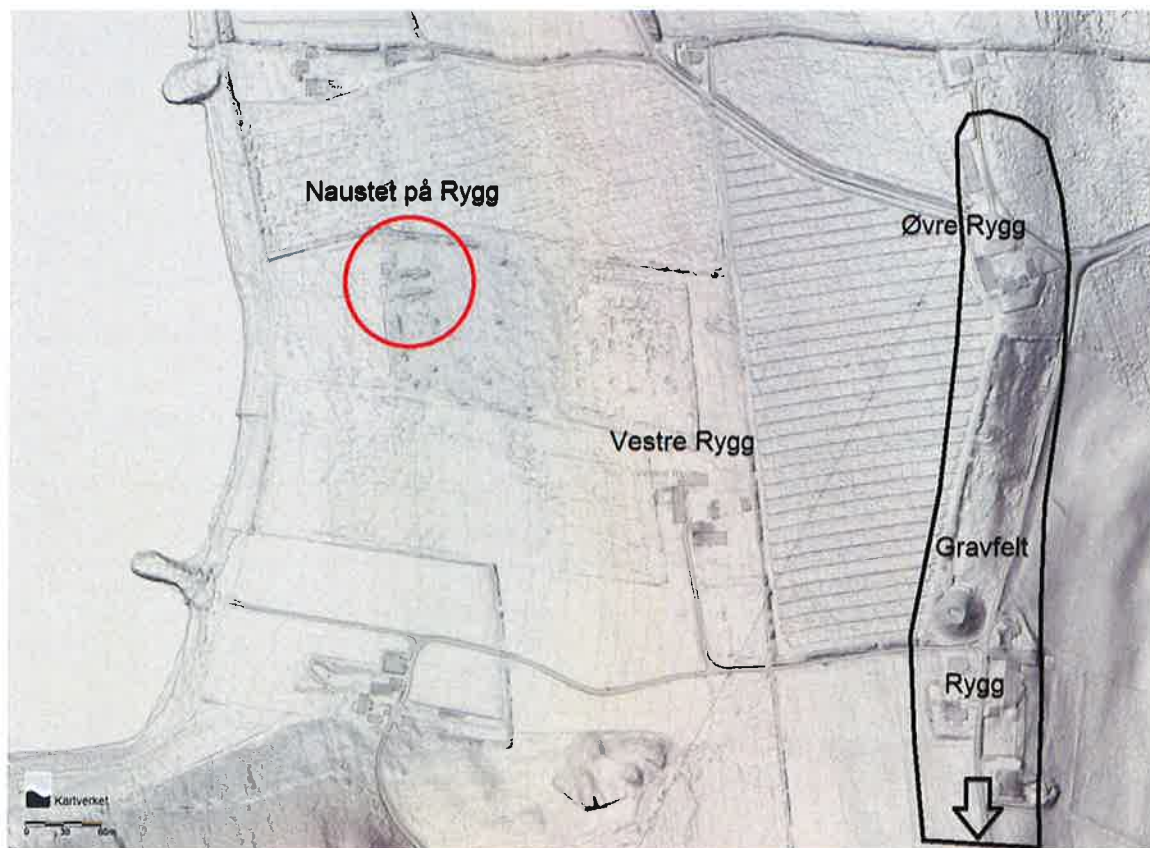
Gn 87, bn 2: Rygh Vestre

August 2020 - boj

Naustet på Rygg – et maktsymbol i landskapet

Av Arne Stamnes

På gården Rygg på Frosta kjenner man til en rekke kulturminner, hvorav et større gravfelt fra vikingtid. Funn fra gravfeltet antyder at Rygg var en mektig gård i vikingtid. Men i den senere tiden er det påvist flere kulturminner som antagelig forteller en historie om makt og kontroll av ressurser mye lenger tilbake i tid.

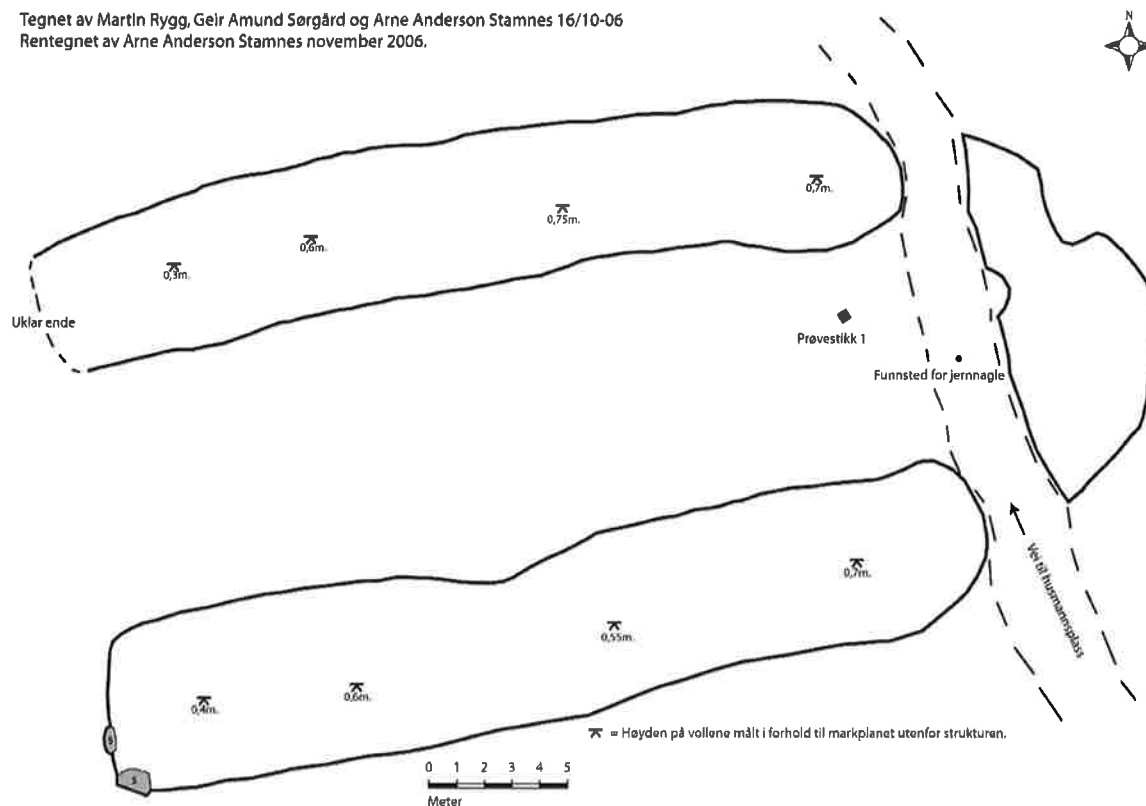

Figur 1: Oversiktskart over gårdene Rygg på Frosta. Bakgrunnskart fra Kartverket

En stor nausttuft

I et skogholt nede mot sjøen, vest for Vestre Rygg, ligger ei stor, velbevart nausttuft. Den fremstår som to parallelle voller med en svakt synlig endevoll. De indre målene er omtrent 32 x 9 meter, noe som gir et rom med en størrelse på over 280 m². Kanskje kan naustet til og med ha vært noe større. Åpningen ligger ned mot vannet og er direkte rettet mot strandkanten. Vollene er 5–6 meter brede, opptil 0,75 meter høye og forholdsvis tydelige. Bakvollen er derimot mer uklar, og kan synes å være konstruert på en annen måte enn langveggene. Det er nemlig kjent fra andre nausttufter at bakveggen var en lettere konstruksjon enn langveggene. Den kan da ha vært støttet med en jordvoll. Fra undersøkelser av naust vet vi at det først og fremst var veggene som holdt taket oppe. Eventuelle takbærende stolper ble gjerne trukket ut mot veggene – for å få et stort, åpent rom.

Tegnet av Martin Rygg, Geir Amund Sørgård og Arne Anderson Stamnes 16/10-06
Rentegnet av Arne Anderson Stamnes november 2006.

Figur 2: Plantegning av naustet på Rygg. Største ytre mål er 38 x 20,5 meter, største indre mål er 32 x 10 meter. Tegning: Nord-Trøndelag fylkeskommune

Naust og haug

Naustet ble første gang registrert av arkeologer fra Nord-Trøndelag fylkeskommune i 2006. Det ble da gjort en oppmåling av tufta, samt gravd et lite prøvestikk i vestre del av den. I prøvestikket kunne tre lag skilles ut: et matjordlag øverst, et kullholdig sandlag under og undergrunnen av sand/grus ca. 25 cm under overflata. Funn av kull i tufta tolkes som et positivt tegn på menneskelig aktivitet. I den nordlige profilen ble det observert et mulig stolpehull. Det er i grunnen ganske overraskende at en slik tuft har overlevd i et såpass fulldyrket landskap som Frosta, og da kanskje spesielt denne sørvestlige delen av halvøya. På et flyfoto fra 2007 ser man også en sirkulær grøft rett nord for naustet. Dette er spor etter en gravhaug på ca. 12 meter i diameter. Kombinasjonen naust og gravhaug er kjent fra flere store nausttufter i Nord-Trøndelag. Det er naturlig å tro at det var en bevisst handling å legge disse to elementene tett på hverandre. Kanskje kunne forfedrene i haugen gi styrke og støtte til dem som brukte naustet? Eller var haugen med og manifesterte funksjonen til nettopp dette

stedet? Kanskje var det også like viktig at naustene var synlige, som at gravhaugene skulle være det.

Figur 3: Naustet på Rygg fotografert vinteren 2018. Foto: Arne Anderson Stamnes

Prøvestikk 1 - 1:10

Søndre side

Nordre side

- Matjord/torvlag
- Kompakt, mørk siltig sand
- Litt lysere og lettere gråsort, siltig sand
- Fast sort sand med innslag av kull. Kulturlag.
- Steril grunn - Løs brunlig sand.
- Stein
- x Innslag av kull

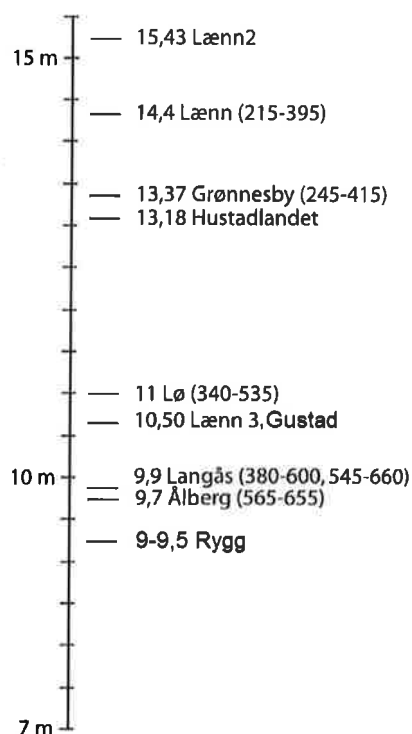
0 10 20 30 40 50
Centimeter

Figur 4: Profiltegnning av de to sidene av prøvestikk 1.

Andre kjente nausttuffer – plassering og alder

Fra andre steder i Trøndelag, og spesielt i området rundt Inderøy og sørlige deler av Steinkjer, kjenner vi til flere store nausttuffer. Formen og størrelsen til naustet på Rygg ligner andre daterte naust. Fra Inderøy er det for eksempel kjente naust på Grønnesby (39 x 12 m) og Ålberg (36 x 22 m). I Steinkjer er det lignende naust på Langås (35 x 10 m), Lænn (25–26 x 10 m) og Lø (minst 16,5 x 8 m), i tillegg til et på Hemre. I tillegg er det minst to lignende naust på gården Gustad på Ekne i Levanger kommune.

Det er vanskelig å si nøyaktig hvor gammelt naustet på Rygg er uten å ta ut en dateringsprøve, men ved å se på hvor høyt over havet det ligger, kan man antyde en mulig datering til eldre jernalder. Dette understøttes av at størrelsen samsvarer godt med både størrelse og høyde over havet for flere av de naustene som er datert til samme periode. Ser vi på

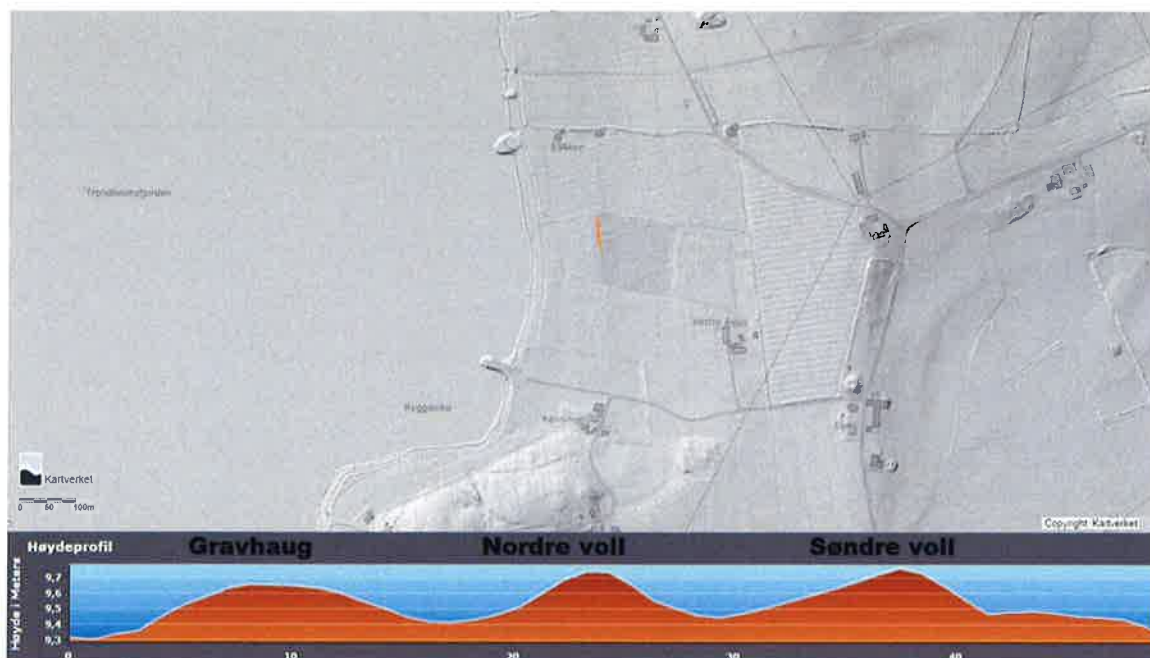

landhevingskurver, finner vi at havnivået mot slutten av eldre jernalder lå 7–8 meter over dagens nivå. Åpningen på Rygg-naustet ligger ca. 9–9,5 moh., altså litt lavere enn naustene på Ålberg og Langås. Landhevinga har nok ikke vært fullt så kraftig på Frosta som på Steinkjer og Inderøy, selv om forskjellene ikke er veldig store. Det er også viktig å påpeke at landhevingskurvene fra Trondheimsfjorden er av eldre dato, og ikke spesielt nøyaktige. Imidlertid er det mulig å antyde at også naustet på Rygg er fra siste del av eldre jernalder, altså nærmere 450–550 evt., men kanskje enda eldre. Kun datering av kullprøver fra nausttufta kan bekrefte eller avkrefte dette.

Figur 5: Omtrentlig høyde for de ulike naustene nevnt i teksten. Etter Grønnesby og Ellingsen 2012

Dersom naustet på Rygg stammer fra eldre jernalder, vil åpningen på det ha ligget ca. 25–35 meter unna strandkanten mens det var i bruk. Dette høres langt ut – med tanke på at en skulle trekke båtene fra sjøen og inn i naustet. Men sammenligner vi med andre kjente nausttuffer, er det faktisk ikke uvanlig at naustene har ligget ganske langt fra strandlinjen. Landskapet gjør

at strekningen fra naustet til sjøen ikke er spesielt bratt, og det trenger ikke å ha vært en veldig stor og tung jobb å trekke båten til vinteropplag.

Figur 6: Høydedata som viser naustet på Rygg. Illustrasjon: Arne Anderson Stamnes

Stornaustenes funksjon

Noen av naustene som er kjent i Midt-Norge, er store nok til å kunne romme vikingenes langskip, men de fleste dateringene som foreligger, viser at de stammer fra romertid og folkevandringstid. Fra eldre jernalder kjenner man ikke til båter av en så betydelig størrelse at man hadde behov for store naust kun for oppbevaring og reparasjon. Geofysiske målinger fra Gustad på Ekne viser at lokaliteter med naust gjerne hadde andre former for aktivitet knyttet til seg, f.eks. metallhåndverk eller smiing. Dette er også kjent fra undersøkelsene av naustet på Lænn på Inderøy, hvor en avfallsgrop med nagler og smieavfall ble funnet midt i naustet.

Flere har pekt på muligheten for at naustene har vært multifunksjonelle. Investeringen som krevdes for å sette opp bygninger av en så betydelig størrelse, må ha vært stor. Antagelig har flere familier vært involvert over lengre tid, og det er lite trolig at bygninger av den størrelsen har stått tomme store deler av året. I tillegg til reparasjoner og vinteropplag er det meget mulig at naustene ble brukt som samlingspunkt for mange mennesker. Det er tidligere foreslått at naustene kanskje skal sees i sammenheng med krigerfølget, som var en viktig institusjon i eldre jernalder.

Figur 7: Bukta nedenfor naustet sett i retning sørvest mot Trondheim. Tautra sees mot høyre i bildet. Foto: Arne Anderson Stamnes

Naust og skip har blitt tilskrevet en viktig rolle som maktfaktor, både for lokale høvdinger og for eventuelle krigsherrer. Dessuten har nok båten som farkost spilt en sentral rolle i å opprettholde kontakter og handelsnettverk. Trolig har den betydd mye for å holde allianser og maktforhold i hevd. Et naust kan derfor være en god indikator på et maktsentrum. Sammen med de store gravminnene som er kjent fra nærområdet, virker det som om Rygg-gårdene har vært mektige gårder på Frosta gjennom hele jernalderen. Båtgraver, storhauger og rike gravfunn er alle til stede her i vikingtiden. Det at naustene i Trøndelag tilsynelatende forsvinner, kan være et tegn på at den organiseringen av handel og varebytte som de utgjorde en del av, også opphører. Samtidig har vi ingen kjente naust fra yngre jernalder i Midt-Norge, som ellers er en periode med mange importfunn, rike graver og kjente skriftlige kilder som viser til utstrakt reiseaktivitet og rikdom, og hvor en også begynner å få båter lagt med som gravgaver. Forståelsen av rollen til naustet på Rygg må dermed sees i sammenheng med annen aktivitet på Frosta i eldre jernalder, heller enn storgårdene og tingfunksjonen i området fra yngre jernalder og middelalder. Naustet forteller om makt og kommunikasjon, og kanskje også om at området har vært et viktig samlingspunkt for folk – til inngåelse av allianser, organisering av vareutveksling, samlinger før strid samt fester og blot.

Forfatter

Arne Anderson Stamnes er forsker ved Institutt for arkeologi og kulturhistorie hos NTNU Vitenskapsmuseet.

Lesetips

Binns, Richard 2004. Grav – naust – hus. *Spor – nytt fra fortiden*. Nr. 1, 2004. Vitenskapsmuseet, NTNU.

Grønnesby, Geir og Ellen Grav Ellingsen 2012. Naustene på Lænn og Lø – en manifestasjon av krigerfølgets status. I Grønnesby, Geir (red.) 2012. *Graver i veien. Arkeologiske undersøkelser E6 Steinkjer*, s. 124–138. Akademika forlag, Trondheim.

Johansen, Hans Marius 2002: Naust fra jernalderen. *Spor – nytt fra fortiden*. Nr. 1, 2002. Vitenskapsmuseet, NTNU.

Johansen, Hans Marius 2005. Nausttuffer i Nord-Trøndelag – en kort oversikt. I *Funn og forskning i Trøndelag – foredrag fra to arkeologiseminarer i 2003*, s. 9–17. Stiklestad nasjonale kultursenter AS, 2005.

Svendsen, J.I. og Mangerud, J. 1987. Late Weichselian and holocene sea-level history for a cross-section of western Norway. *Journal of Quaternary Science*, Vol. 2, s. 113–132.

Stamnes, Arne Anderson 2011. Georadar avdekker fortidsminner. *Spor – nytt fra fortiden*. Nr. 1, 2011. Vitenskapsmuseet, NTNU.

Stamnes, Arne Anderson 2017. På sporet av tingmennene – arkeologiske og antikvariske indikasjoner i tinglandskapet på Frosta. I Risbøl, Ole (red.): *Frostatinget i et historisk lys*. Gunneria 81, s. 151–197. NTNU Vitenskapsmuseet, Trondheim.